

A. Dik, ed., *'Het is of ik met mijn lieve sprak'. De briefwisseling tussen Jean Malherbe en Christina van Steensel, 1782-1800* (Egodocumenten IX; Hilversum: Verloren, 1994, 231 biz., ISBN 90 6550 128 2).

De Luikenaar Jean Malherbe (1741-1800) was violist en vanaf 1792 kapelmeester bij de hofkapel van de stadhouder. In 1782, reeds over de veertig, huwde hij de ruim 17 jaar jongere Catharina van Steensel (1758-1801), dochter van een Delftse brander. Vermogend waren ze niet, maar er was een lijfrente, en ze konden in 1788 aan het Haagse Smidswater een huis op stand kopen. Christina's moeder had trouwens een ridderhofstede met heerlijke rechten geërfd die haarenige status gaf. Het echtpaar kreeg acht kinderen, waarvan zeven bij de dood van de ouders nog in leven waren. Toen Malherbe in 1795 door de vlucht van de stadhouder op slag zijn baan verloor, stelde met name die kinderschaar een financieel probleem. De violist werd gedwongen het werk te accepteren dat zich aanbood, en dat was niet veel. Pas in 1798 bracht een klein pensioen enig soelaas. Malherbe had eerst de stadhouder moeten vergezellen naar 't Loo en 't Valkhof, later her en der de kost bijeen zien te scharrelen, terwijl zijn wat ziekelijke vrouw bij naaste familie in de buurt van Breda herstel zocht. Dankzij die veelvuldige en langdurige momenten van scheiding is er een uitvoerige briefwisseling tussen de echtgenoten bewaard gebleven, die ons heel concreet binnenvoert in het dagelijks leven van het huisgezin. Opvoeding, kinderleed, gezondheid, reizen, aankopen, prijzen, geldzorgen, kleine rampen, familieberichten, kerkgang en recreatie — alles komt aan bod. Hoewel Malherbe al vroeg had geleerd zijn politieke voorkeur te verzwijgen, toont de correspondentie schrijnend hoe de Omwenteling hele levens heeft ontwricht, ook van patriotsgezinden. Verrassend in de brieven is de vanzelfsprekendheid waarmee de rollen in het huishouden werden gewisseld, terwijl ook het familienetwerk intensief werd gebruikt. Kenmerkend voor het maatschappelijk zelfbesef van het gezin Malherbe is daarentegen de constante hulp van een minimum aan dienstpersoneel, zelfs bij de diepste geldzorgen. De correspondentie is niet in het minst van belang omdat ze belijdende katholieken uit het Noorden betreft. De religie blijkt een mentaal steunpunt, en priesters zijn steeds in de buurt, behalve wanneer het geld echt komt te mankeren. De brieven zijn zeker niet alleen zakelijk getoonzet, maar de emoties vindt men er toch hoofdzakelijk zo gestandaardiseerd in verwoord, dat het gevoelsleven zich bij eerste lezing niet echt openbaart.

In deze uitgave worden 134 van de 316 bewaarde stukken uit de collectie Malherbe (GA Amsterdam) gepubliceerd. De bewerkers hebben ervoor gekozen steeds brieven uit enkele aaneengesloten jaren te publiceren, waarbij ook die van familieleden zijn meegenomen. Jean Malherbe schreef in het Frans, hier is slechts een vertaling opgenomen. Die steekt wat vreemd af tegen de nauwkeurig getranscribeerde Nederlandse brieven van Christina van Steensel. Over Christina's omgang met taal en spelling zou vermoedelijk een boeiend artikel te schrijven zijn, en de facsimile van een brief van Jean (110) doet vermoeden dat dit ook voor hem geldt. Het is het taalgebruik van matig onderrichte leden van de kleine burgerij. Deze prettig leesbare uitgave wordt door enkele registers ontsloten.

Willem Frijhoff

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

L. van Outrive, Y. Cartuyvels, P. Ponsaers, *Sire, ik ben ongerust. Geschiedenis van de Belgische politie 1794-1991* (Leuven: Kritak, 1992, 367 blz., f65,-, Bf 1198,-, ISBN 90 6303 385 0).

Dit veel omvattende boek over de geschiedenis van het Belgische politieapparaat vult ontegensprekelijk een grote leemte in het historisch onderzoek. Schoorvoetend is sinds de jaren tachtig aan verschillende Belgische universiteiten begonnen met de invulling van wat zonder overdrijven een witte vlek kon worden genoemd. De onderhavige studie kunnen we best als een eerste synthese van dit speur- en denkwerk beschouwen. Hèt definitieve standaardwerk over twee eeuwen Belgische politie is het echter niet geworden.

De opzet van de auteurs klinkt alvast veelbelovend: ze willen een historische, sociaal-politieke analyse van het politieapparaat brengen, waarbij het begrip 'politie' ruim wordt opgevat. Ze beperken zich niet tot een pure institutionele geschiedenis, maar gaan dieper in op de bredere problematiek ordehandhaving en binnenlandse veiligheid, waarbij de verwevenheid met het sociaal-politieke gebeuren aandacht krijgt. Op die manier menen de auteurs te kunnen aantonen hoe gering het belang van de misdaadbestrijding voor de ontwikkeling van het politieapparaat is geweest ten opzichte van de sociaal-politieke factor. Helaas wordt dit hoogst belangwekkende uitgangspunt op nauwelijks twee bladzijden inleiding toegelicht.

Sire, ik ben ongerust is zeer traditioneel chronologisch-factueel opgevat en bestaat uit acht hoofdstukken, waarin achtereenvolgens de Franse en Hollandse tijd en de tijdsschijven 1830-1885, 1886-1914, 1918-1940, 1940-1945, 1945-1959, 1960-1981 en 1981-1987 worden behandeld. In een epiloog komt 'het begin van een wending' aan bod, die volgens de auteurs samenvalt met het afsluiten van het neoliberale regime en de intrede van de socialisten in de regering. Aan het einde van de jaren tachtig is het politiebeleid een politiek erkend item en probleem geworden, waarvan we mogen hopen dat het uiteindelijk adequaat zal worden aangepakt.

De malaise en het gebrek aan transparantie binnen het Belgische politieapparaat dateren echter niet van de jaren tachtig. Het boek illustreert ten overvloede hoe de verschillende politiediensten al tweehonderd jaar lang worstelen met bevoegdheidsconflicten en hoe tal van problemen allesbehalve nieuw zijn: de onevenwichtige machtsverhouding tussen rijkswacht en gemeentepolitie, centralisatie versus gemeentelijke autonomie, de prioriteit verleend aan de ordehandhaving ten opzichte van het gerechtelijk onderzoek, de concurrentie tussen de verschillende politiediensten, het gebrek aan controle op de inlichtingendiensten,...

Helaas is de rode draad vaak zoek in de overvloed aan feiten die de auteurs in hun chronologisch verhaal presenteren. In elk hoofdstuk wordt eerst een overzicht van de sociaal-politieke gebeurtenissen in de betreffende periode gegeven. Men kan er alle begrip voor opbrengen dat de auteurs zich hiervoor tot een compilatie van de bestaande (historische) literatuur beperkten, maar hun compilaties zijn meestal slecht opgebouwd, oppervlakkig en slordig. Het feitenrelaas wordt tevens ontsierd door manifeste fouten. Enkele voorbeelden. De algemene staking van 1893 leidde tot de toekenning van het algemeen meervoudig stemrecht, niet tot evenredige zetelverdeling (62). In 1899 zetten de socialisten geen algemene staking voor algemeen stemrecht op touw (62-63), maar vormden binnen en buiten het parlement een coalitie met de liberalen voor evenredige vertegenwoordiging. Bevreemdend is voorts dat het ruime publiek, voor wie dit boek bestemd is, op pagina 96 te lezen krijgt dat tijdens het interbellum met name de socialistische partij verdeeld was, terwijl de situatie op pagina 97 reeds in die mate gekanteld blijkt dat de Belgische Werkliedenpartij de meest homogene formatie genoemd kan worden. Deze en andere onnauwkeurigheden zullen elke historicus doen steigeren.

Fundamenteler voor het behandelde onderwerp is echter dat in het deel over het einde van de negentiende eeuw zonder meer een sprong gemaakt wordt van het groot complot in 1887-1888 naar de algemene staking van 1893. Nochtans betreft het hier cruciale overgangsjaren in de geschiedenis van sociaal protest in het algemeen en het Belgische socialisme in het bijzonder,

die zeer belangrijk waren voor de ontwikkeling van het politieapparaat. In die jaren organiseerde de Belgische Werkliedenpartij immers haar eerste nationale betogingen in Brussel en kon de Waalse arbeidersmassa gemobiliseerd worden in de strijd voor het algemeen stemrecht. Het verband tussen de nationalisering van sociaal protest en de nationalisering van het politieapparaat, meer bepaald het toenemend belang van de gendarmerie, is precies in die periode zeer duidelijk aantoonbaar.

Dat de schetsen van de sociaal-politieke context een vrij onsamenhangend karakter hebben, hypothekeert de opzet van het boek, in die zin dat de verwevenheid van sociaal-politieke context en ontwikkeling van het politieapparaat niet bijzonder goed tot uiting komt. In elk hoofdstuk volgt een historiek van elke politiedienst afzonderlijk, zonder dat de lezer kan terugkoppelen naar het tijds kader. Het enige stuk dat aan dit euvel ontsnapt, is dat over de tweede wereldoorlog van de hand van 'gelegenheidsmedewerker' Rudi van Doorslaer, wiens aanpak uitblinkt door coherentie en visie.

De hoofdauteurs hebben, in tegenstelling tot wat op de achterflap vermeld wordt, geen gebruik gemaakt van onuitgegeven archiefmateriaal. Ze verlaten zich op bestaande studies of op parlementaire debatten over het politiebesteding, waarbij het overigens niet duidelijk is in welke mate de Parlementaire Handelingen systematisch werden doorploegd. Aangezien het gebrek aan democratische controle blijktens de studie precies één van de eeuwige problemen van het politieapparaat is, lijkt het evident dat een onderzoek naar de interne keuken van de diverse korpsen een ander beeld zal opleveren.

Kortom, ondanks het belang van de problematiek, de grote reikwijdte en al de verzamelde feiten, stelt dit eerste grote boek over de geschiedenis van het politieapparaat enigszins teleur. Vooral wegens het gebrek aan analyse is het een navolgenswaardige opwarmer, maar geen voltreffer geworden.

Gita Deneckere

H. Boels, *Binnenlandse zaken. Ontstaan en ontwikkeling van een departement in de Bataafse tijd, 1795-1806. Een reconstructie* (Dissertatie Groningen 1993; Den Haag: Sdu uitgeverij Koningsinnegracht, 1993, 571 blz., f49,90, ISBN 90 12 08048 7).

In februari 1798 werd de predikant Petrus Weyland aangezocht om als eerste de leiding van een departement voor binnenlandse zaken op zich te nemen. Voorzichtig informeerde hij wat de post zou gaan inhouden. Men zei hem dat de betrekking geheel nieuw was en dat de tijd en de ondervinding zouden leren wat er onder ging vallen. Weyland zag er maar liever van af. Ook anderen bleken weinig gretig. In arren moede werd de leiding toen maar in handen gegeven van een reeds aangestelde bureauchef genaamd La Pierre. Hem werd medegedeeld dat hij werkzaam moest zijn op het terrein van de 'inwendige politie' en het 'toezicht op de staat van dijken, wegen en wateren'. Voor zijn archief kreeg hij de beschikking over de paperassen van de tegelijkertijd opgeheven commissie uit de Nationale Vergadering 'tot de binnenlandse correspondentie'. Die was in 1795 ingesteld 'ter ontdekking van alle machination en ondernemingen op het gebied van de binnenlandse veiligheid'. Toen van hem verwacht bleek te worden, dat hij allen die voorgedragen werden voor een benoeming tot ambtenaar, zou screenen op hun politieke betrouwbaarheid, liet hij weten dat hij geen idee had hoe hij deze taak moest uitvoeren.

De auteur van het hier te bespreken proefschrift stelt, dat organisaties vaak 'getooid gaan met het historisch insigne' (7). Hij bedoelt daarmee dat ze het stempel blijven dragen van de tijd van hun oprichting. Als dat juist is, dan lijken de voorgaande—aan zijn boek ontleende—gegevens